

Sits

Katoen tussen Oost en West

Voor Friezen is er geen exotischere stof hen beter bekend dan sits. Het is handbeschilderd katoen dat in koloniale tijden massaal vanuit toenmalig Voor-Indië werd overgebracht naar Nederland. Voornamelijk in Friesland heeft men lang belangstelling getoond voor sits. De belangrijkste redenen voor de afname waren de kwaliteit en kleurvastheid van het glanzend katoen, de kleurenpracht en de aantrekkelijke bloemencomposities.

TEKST: DR. BARBARA CAEN

Hindelooper wentke, vrouwenjas, onderdeel van Hindelooper vrouwenkostuum. Katoen, geveerd in sits-techniek, India, 1725-1750. Fries Museum Leeuwarden – collectie Koninklijk Fries Genootschap. Foto: © Fries Museum Leeuwarden.

Sits was aanvankelijk vooral te vinden in Voor-Indië (India). Aan het eind van de 16e eeuw, via Indo-Portugese handel, kreeg de stof voor het eerst voet aan wal op het Europees continent. Met de oprichting van de Engelse East India Company (°1600) en 's werelds grootste handelsbedrijf, de Vereenigde Oostindische Compagnie (VOC) (°1602), werd het handelsnetwerk eerst uitgebouwd in de Aziatische regio zelf. Sits geraakte op die manier verdeeld in Indonesië en later in o.a. Perzië, Thailand en Japan. Men ruilde deze stoffen bijvoorbeeld in voor Indonesische kruiden. Andere kooplieden inspireerden zich dan weer op de Japanse kimono om ze in sits te laten vervaardigen in India, om ze nadien te verkopen als zogenaamde Japanse kamerjassen. Niet lang daarna werd het katoen in grotere hoeveelheden geëxporteerd naar Europa samen met zijde, porselein en een ruim gamma aan nieuwe specerijen.

Een handel met impact

Alleen al het katoen en de zijde bracht de VOC jaarlijks tussen vijf à tien ton goud op. De hoge import deed lokale Europese zijde-, wol- en linnenwevers echter in verzet komen. In Frankrijk en Engeland leidde dit uiteindelijk tot een officieel verbod op de invoer ervan tussen ca. 1686 en 1759. Van een gelijkaardig embargo bleven de Noordelijke Nederlanden gespaard door het minder ruime aanbod van plaatselijke wevers. Zo raakte authentieke sits steeds verder in gebruik. Rond 1660 was er zoveel vraag naar sits dat de markt niet kon volgen. Daarop probeerde men in Europa de precieuze stof zelf te vervaardigen. Geen sinecure gezien op het Europees continent aanvankelijk nog geen kennis was over het procedé om de motieven wasecht te maken. Uiteindelijk werd in 1676 de eerste katoendrukkerij opgericht in Engeland en twee jaar later in het Nederlandse Amersfoort. De oprichting van sitsdrukkerijen volgden elkaar razendsnel op tot er

Zonhoed met sitsen voering geknipt uit een grote palempore met een bloeiende boom. Katoen, geverfd in sitstechniek, India ca. 1730. Fries Museum Leeuwarden, collectie Koninklijk Fries Genootschap. Foto: © Fotostudio Noorderblik.

onder
Kraamkamer in het poppenhuis van Petronella Dunois, gestofferd met sits (katoen, geverfd door middel van beits- en uitsparingstechniek, geschilderd), de sits: Noordwest-India of Coromandelkust, ca. 1675.

maar liefst honderd van deze Nederlandse ondernemingen rond 1750 actief waren, waarvan een groot deel in Amsterdam. Hierop versoepelde ook het beleid in Frankrijk en Engeland die de handel en nijverheid van de lokale sitsproductie nu wel toelieten. Eerder dan de bloemen en motieven met de hand aan te brengen - vaak gecombineerd met geverfde delen door middel van beits- en uitsparingstechnieken - drukte men met een houten blok de motieven op het katoen waarna ze werden ingekleurd. Dit bespaarde tijd en maakte de Europese sits ook goedkoper en toegankelijker. Echter, hoe alledaagser, hoe minder aantrekkelijk het werd om de stof nog te dragen. Tegen het midden van de 19e eeuw verdween sits daarom quasi volledig uit het straatbeeld. In deze periode vergleed de mode dan ook naar meer eenvoudige, effen en witte stoffen.

Sits in de mode

Sits was lange tijd zeer populair en modieus. De bonte kleuren en de stiling van de bloemen konden meteen een groot publiek bekoren. Bovendien was sits ook een zeer soepele stof om dragen en praktisch om te wassen omwille van de kleurvastheid. De stof werd mede hierdoor verwerkt in de klederdracht. Rokken, jurken, jassen, schorten, kinderkledij, mutsen, hoeden en Japanse rokken (kamerjassen) werden uit sits vervaardigd. Ondanks de terugkerende bloemen- en rankenmotieven, bestonden ontelbare variaties die voortkwamen uit de handel. Indische sits onderging namelijk invloeden van andere Azia-

Bij zijn opkomst in de Nederlanden werd sits voornamelijk toegepast in interieurs.

tische en Europese motieven. Zo zijn er stukken sits bekend met Nederlandse familiewapens, met taferelen op basis van Europese gravures waarvan met name de gestileerde bloemen een naturalistische weergave hadden. Op hun beurt inspireer-

rechts
Japone rok. © Fotostudio Noor-
derblik.

onder
Palempore, chintz, India, Coroman-
delkust, ca. 1720-1740, Victoria and
Albert Museum, Londen.

Naast de terugkerende
bloemen- en ranken-
motieven, bestonden
er ontelbare variaties
die voortkwamen uit
de bloeiende handel.

den Europese manufacturen zich ook op sitsmo-
tieven. De kruisbestuiving is zelfs van die orde
dat de herkomst van bepaalde sits nog moeilijk te
achterhalen is.

Tijdens de Gouden Eeuw was deze mode nog
voorbehouden voor de hoge adel maar al gauw
raakte ze wijder verspreid door de hogere afzet
ervan. De gegoede burgerij kleepte zich er mee
waardoor de stof nog populairder werd in de 18e
eeuw en zelfs verwerkt werd in de streekdracht.
Vooral rondom de Zuiderzee bleef het lang in
trek, tot in de 19e eeuw. In de stad Hindeloopen
droegen dames zelfs nog lang de zondagse went-
ke, een lange jas in sits. Sits treffen we uiteraard
ook aan in andere landen. Zo zijn er boedelbe-
schrijvingen bekend van Nederlanders in de Ver-
enigde Staten die wijzen op het bezit van sits.
Verder werd de stof ook bijzonder geapprecieerd
door de Engelsen, Fransen en Denen die ook Azi-
atische kolonies bezaten.

Een bont interieur

Algemeen wordt aangenomen dat sits bij zijn op-

komst in de Nederlanden voornamelijk toegepast
werd in interieurs. In hogere kringen werd het
doorgaans gebruikt in minder formele kamers
zoals een slaap-, studeer- of muziekkamer. Zo
werden stoelen, gordijnen, tafelkleden en bed-
dengoed voorzien van deze exotische toets. De
kraamkamer in het bekende poppenhuis van Pe-
tronella Dunois, bewaard in het Rijksmuseum, is
een vroege getuige van deze karaktervolle stoffe-
ring. De meer formele kamers werden doorgaans
bekleed met zijde.

Een bekende muurbekleding was de palempore,
een rechthoekig stuk stof sits met decoratieve mo-
tieven en omgeven door een decoratieve rand. In
veel gevallen werd de bloeiende levensboom op
het middenveld afgebeeld op een gestileerd heu-
veltje en omgeven door dieren zoals pauwen, vlin-
ders, schildpadden of olifanten. Gezien de vorm
werd de palempore ook gebruikt als bedovvertrek,
tafelkleed en sjaal. Mooie voorbeelden hiervan
worden o.a. bewaard in het Victoria and Albert
Museum in Londen.

Sits in bewaring

De omvang van de Nederlandse handel in sits
en de grote populariteit ervan in eigen contreien
verklaart meteen waarom Nederland vandaag
nog altijd de grootste en belangrijkste Europese
verzamelingen sits bewaart. Het Fries Museum in
Leeuwarden en het Openluchtmuseum in Arn-
hem bezitten de grootste modecollecties waaron-
der ook stukken sits verwerkt in streekdrachten.
Het belang van de collectie in het Rijksmuseum
in Amsterdam wordt voornamelijk bepaald door
een aantal kostbare kamerjassen, palempores
en de uitgebreide verzameling sitsfragmenten
en coupons of stukken resterende stof. Andere
noemenswaardige collecties bevinden zich in
het Gemeentemuseum in Den Haag en in het

In de Noordelijke Nederlanden kwam er geen embargo op de invoer van katoen, door het minder ruime aanbod van plaatselijke wevers. Zo raakte authentieke sits steeds meer in gebruik.

boven
Detail sitsen palempore. Fries Museum Leeuwarden – collectie Koninklijk Fries Genootschap. Foto: © fotostudio Noorderblik.

onder
Detail van sitsen tafelkleed. Zuid-India, ca. 1650. Fries Museum, Leeuwarden – bruikleen Ottema-Kingma Stichting. © Foto: fotostudio Noorderblik.

Textielmuseum in Tilburg. Gezien de koloniale geschiedenis van Engeland, Frankrijk en Denemarken bevinden zich diverse belangrijke verzamelingen sits in o.a. het Victoria en Albert Museum in Londen, in het Musée de la Compagnie des Indes in Lorient, het Musée de l'Impression sur étoffes in Mulhouse en het Palais Galliera in Parijs – en in het Metropolitan Museum of Art in New York City. Ook het Belgische Modemuseum te Antwerpen beschikt over een paar zeer waardevolle ensembles dankzij de schenking van de Nederlandse Jacoba de Jonge (1941). Haar verzameling telt meer dan 2500 objecten waarvan een groot deel damesjurken waaronder ook enkele in

sits. Een andere noemenswaardige verzameling is de Karun Thakar Collection. Tot deze Indiase textielcollectie behoren uiteraard stukken in sits en met name deze die in de Aziatische regio zelf verhandeld werden. Wetende dat een palempore bij Christie's nog geschat werd op ca. €11.000, biedt dit elke verzamelaar toch een zekere indicatie over de waarde van zulke stukken. Helemaal verkocht om meer sits te ontdekken? Tot 10 september 2017 loopt in het Fries Museum een tentoonstelling gewijd aan dit uitzonderlijk exotisch katoen. Vraagt u zich af hoe het zit met de huidige ontwikkeling van sits, neem dan een kijkje in de Textiel Factorij in Amsterdam.

Meer weten

Bezoeken
'Sits, katoen in bloei'
Fries Museum
Wilhelminaplein 92
www.friesmuseum.nl
t/m 10-09